

Pomelnicul bisericii „Buna Vestire” din Bumbuiești

Nicolae Moga

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vâlcea păstrează în colecția „*Manuscrise*”, peste 120 de manuscrise, dintre care 12 au între paginile lor miniaturi, ce trezesc interesul specialiștilor și pot fi cercetate. Între acestea se numără și pomelnicele, care sunt ilustrate cu scene din viața religioasă și laică. Acest gen de literatură avea o mare răspândire, în trecut, în masa știutorilor de carte. Un astfel de pomelnic care prezintă o valoare artistică deosebită și care este frumos scris și ilustrat este și pomelnicul Bisericii Bumbuiești, comuna Boișoara, județul Vâlcea, care este original și se află înregistrat la numărul 11.

Satul Bumbuiești este situat în partea de nord a județului Vâlcea, în depresiunea intracarpatică „*Țara Loviștei*”. În sat există patru neamuri bine distincte; Ciolovanii, urmașii populației băștinase; Mohanii veniți aici din localitatea Mohu; Popelceștii proveniți din Poplaca și Piloii veniți din Pila – sate ardeleno din Comitatul Sibiului, care au trecut munții și s-au stabilit aici.

Pomelnicul este lucrat cu multă artă și bogat în miniaturi și text, încât merită să atragem atenția asupra sa pentru contribuția pe care o aduce la cunoașterea satului, a bisericii din localitate, a artei miniaturistice și a literaturii populare.

În bogăția de ilustrații figurative ce completează textul caligrafic, renumitul monah Pahomie, de la Sfânta Mănăstire Bistrița, autorul pomelnicului, întrebunțează culori de apă (tempera) în care predomină galbenul pământiu (siena arsă), roșu, verde și albastru. Acesta dovedește o cunoaștere a anatomiei corpului omenesc, prin hașuri și linii trasate în tuș, cu ajutorul condeiului și pensulei subțiri.¹

Foarte frecvent apare scena cu Fecioara Maria și pruncul. Chipul Sfintei Fecioare Maria este personalizată de imaginea unei femei de la țară, frumoasă, tânără, cu fața rotundă, nasul drept și buzele bine reliefate. Ochii mari exprimă temerea, îngrijorarea. Pruncul are o figură angelică de copil nevinovat, care exprimă puritatea. Miniaturistul insistă asupra capetelor personajelor care sunt încărcate în detalii în comparație cu chipurile din alte pomelnice.²

Dimitrie, cel care a plătit scrierea pomelnicului, este desenat având o figură frumoasă, zâmbitoare, fiind îmbrăcat într-o armură cu solzi, de sub care apar poalele unei tunici vernil. Ceea ce-l caracterizează pe donator este că se prezintă cu pantaloni de culoare roșie strânși pe picior, cu cizme scurte, precum și cu o pelerină de aceeași culoare strânsă în față, în bandulieră.³ Aceste detalii presupune o bună cunoaștere a vestimentației unui cavaler „*ușor din evul mediu*”.

Sfânta Treime, un subiect prezent în multe miniaturi ale monahului, este înfățișată în bust, așezată între arcade frumos contorsionate.

Sfânta Parascheva, ocrotitoarea bisericii, este prezentată cu o figură frumoasă, gânditoare de o măreție princiară, cu o bogată coroană (asemeni cu cea a lui Mircea de

¹ Mioara Iancu, *Un miniaturist – Pahomie de la Bistrița*, în *Studii Vâlcene*, 1972, p. 156.

² *Ibidem*

³ *Ibidem*, p. 157.

la Cozia). De sub coroană coboară o năframă de culoare roșie, continuată de o pelerină care îi acoperă umerii și spatele. Peste rochie poartă o tunică verde până la genunchi, strânsă pe corp.

Pomelnicul este bine ilustrat cu multe elemente laice foarte pregnant prezentate, ceea ce dovedește certele calități de fin observator ale lui Pahomie. Scena învierii Mântuitorului Hristos se realizează parcă dintr-o ladă de zestre, folosită în satele de munte din Loviște.

Sfinți Arhangheli Mihail și Gavriil sunt înfățișați cu figuri urâte, îmbrăcați în veșminte lungi: Mihail - alb, Gavriil - vernil peste care poartă tunici și pelerine roșii pe umeri, susținând în mâini un disc ce încadrează șoimul stemei Țării Românești.⁴ În fundal se văd crestele munților realizate cu o culoare deschisă, ce sugerează anotimpul iernii cu zăpadă.

Biserica din Bumbuiești a fost sfințită în anul 1817 de către Episcopul de Argeș Iosif (1793-1820). Este construită din piatră și cărămidă, tencuită, acoperită cu tablă, în 1979, de către Pr. Nicolae Moga. Din conținutul pomelnicului aflăm că înainte, hramul bisericii era *Cuvioasa Paraschiva*, iar acum „după prefacerea sfintei besearici, s-au găsit cu cale de s-au pus hramul prea sfintei stăpâniei noastre Născătoarei de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria <Buna - Vestire> dimpreună și al preacuvioasei Maicii noastre Parascheva, ce au fost hramul și mai înainte”.

Tot din pomelnic aflăm că Gheorghe Mohanu, împreună cu fiii săi: Ioan, Nicolae și Pătru au ridicat biserica din temelie și că a fost sfințită pe data de 6 decembrie 1817.

Se atrage atenția că nimeni nu are voie să scrie un nume în pomelnic, fără știrea ctitorilor sau a preoților, căci acela va cădea sub blestemul bisericii.

Înainte pomenirii numelor, se atrage atenția preotului că este dator ca în toate zilele să scoată „sfântă miridă pentru fieștecare mirean” iar de nu sâmbăta și duminica.

Pe lângă pomelnicul ctitorilor bisericii întâlnim în cuprinsul lui și pomelnicul dumnealui Dumitru sin Tudor Râmnicianu, negustor care a contribuit cu cheltuiala sa, la scrierea acestui pomelnic. El a fost deci executat la comanda sa. Pe lângă aceasta a dăruit bisericii multe produse alimentare și un rând de veșminte. Acest Dumitru sin Tudor Râmnicianu întreținea legături comerciale cu negustorii din Sibiu, pe drumul din Loviște. Faptul se explică și prin aceea că drumul pe Olt era impracticabil după retragerea austriecilor din Oltenia și care va fi redeschis în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.⁵

Satul Bumbuiești aparține de comuna Boișoara, județul Vâlcea.

Pahomie face parte dintre cei mai de seamă ucenici caligrafi și miniaturiști ai ieromonahului Dionisie Eclesiarhul de la Mănăstirea Bistrița. Aici s-a aflat o școală de caligrafi și miniaturiști, care atinge apogeul către sfârșitul secolului al XVIII-lea.⁶ Se cunoaște faptul că în școlile mănăstirești, se învăța și arta caligrafierii și a miniaturisticii care era de mare nevoie pentru copierea și împodobirea cât mai frumos a manuscriselor. Ei își dădeau toată nevoița pentru a realiza cărți cât mai atractive.

⁴ *Ibidem*, p. 159

⁵ *Ibidem*, p. 155.

⁶ Arhim. Veniamin Micle, *Mănăstirea Bistrița Olteană*, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 1996, p. 303.

Acest pomelnic al bisericii din Bumbuiești este scris de „*Pahomie, monah din sfânta Mănăstire Bistrița*” la anul 1818, după cum ne încredințează chiar autograful său. El imită cel mai bine scrisul și arta miniaturii a lui Dionisie⁷ și face parte din primele realizate de caligraf.

Monahul Pahomie scrie în 1832 „*Pomelnicul bisericii din Cacova*”, la care a folosit cerneală neagră iar pentru titluri și inițiale, culoarea roșie, cu multe miniaturi și frontispicii, în nuanțe, realizate de el.⁸

În anul 1834 tot el scrie „*Pomelnicul bisericii din Costești*”, urmat de „*Tâlcul Sfintei Liturghii*”, după cum mărturisește autograful său; „*Și s-a scris acest dumnezeiesc Pomelnic de mult păcătosul și nevrednicul numirii călugăriei Pahomie monah din sfânta Mănăstire Bistrița*”. Însemnarea precizează că în acel an făcea parte din obștea bistrițeană și că biserica respectivă, cu hramul *Adormirea Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu*, este „*făcută din temelie de Sfinția Sa părintele Antonie arhimandrit, egumenul Mănăstirii Bistrița*.”⁹

Dintre puținii scriitori de pomelnice, Pahomie, monahul de la Bistrița, un adevărat artist, se pare că este ultimul reprezentant de seamă al caligrafilor din aceste părți ale Țării Românești. După el, atât scrisul, dar mai ales ornamentarea manuscriselor decade.

Pe lângă valoarea artistică trebuie adăugată și valoarea documentară, căci el cuprinde, bogate informații, ce pot fi folosite de către cercetătorii interesați de cunoașterea acestor locuri.

Bumbuiești

Pomelnic¹⁰ ce se zice Proscomisario

Ce iaste al aceștii D<u>mnezești besearici din satul Bu<m>buiești, unde mai înainte s-au prăznuit hramul <<Prea Cuvioasei Paraschevei>>, iar acum după prefacerea sfintei besearici, s-au găsit cu cale de s-au pus hramul prea sfintei stăpâniei noastre Născătoarei de D<u>mnezeu și Pururea Fecioarei Maria <<Buna Vestire>> dimpreună și al preacuvioasei Maicii noastre Parascheva, ce au fost hramul și mai înainte.

Această sfântă și D<u>mnezeiască bisearică din satul acesta Bu<m>buiești îndemnatu-s-au acești de D<u>mnezeu iubitori oameni Gheorghe Mohanu, împreună cu ai săi feciori Ioan, Nicolae și Pătru a o ridica din temelie vrând a răspunde blarodniei neamului său, porniți fiind din D<u>mnezeiasca râvnă nevoitu a o înpodobi cu toate ceale trebuincioase precum să veade, târnosindu-o la anul 1817 dechemvrie 6, în zilele Prea luminatului Domn Io, Ioan Gheorghie Caragea Voevod, cu bla<go>slovenia Prea Sfinții Sale părintelui Chir Iosif, episcopul Argeșului, ajutând și alți<i> atâta la zidirea bisearicii cât și alte odo<a>ră bisearicești, carii pre rând să vor arăta cine cu ce au ajutat întru acest D<u>mnezeiesc pomealnic, care pomealnic s-au dat la tot pravoslavnicul

⁷ A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul bisericii din satul Costești, Raionul Horezu, în Mitropolia Olteniei*, Anul XVI (1964), nr. 3-4, p. 239.

⁸ *Ibidem*, 304.

⁹ *Ibidem*, p. 325.

¹⁰ Mulțumesc pe această cale domnului prof. Dumitru Garoafă, de la D. J. A. N. Vâlcea, pentru transcrierea făcută de pe acest manuscris.

creștin de obște a să scrie numele D<o>mnilor, ale Arhiereilor, Igumenilor, boiarilor, celor din ceata bisearicească și a celor din ceata mirenească, carii dintru îndemnare D<u>mnezeiască vor veni și vor milui această sfântă bisearică cu scule bisearicești <s>au cu dobitoace, alt<e>ori cu ce vor putea, după a sa putere, precum s-au însemnat să se știe de un nume Bani...¹¹, a să pomeni sufletele lor întru pomenirea de veaci, iar când ar fi a să scrie...¹² știre la acest pomealnic, să cade să fie cu știrea ctitorilor și a preoților, ca să i să știe pentru ce ar fi să se pomenească, iară de va îndrăzni cineva a să scrie un nume fără știrea ctitorilor sau a preoților lor, acela va cădea supt blestemul bisearicească. Ci, așa să aibă a să ținea întru această tocmeală, carea iaste dată de la sfinții părinți ai sfintei bisearici a răsăritului.

Pahomie, monah din sf<ânta> Mănăstire Bistri<ța>¹³

*Vezi, preote pentru aceste miro<a>me, datori ești în toate zilele a sco<a>te sfântă mir(...)*idă pentru fieștecare miro<a>m, iar de nu sâmbăta și duminica să va rămâ<i>e.**

Pomenește D<oa>mne sufletele celor ce au iubit sfintele tale bisearici și au făcut pomenire pentru sufletele celor morți și adăpară pre slujitorii bisearicii și-i hrăniră și deatără milostenie pentru părinții lor;

Pomenește D<oa>mne sufletele celor ce au dat sfintelor tale bisearici avuții, cărți, sate și moșii;

Pomenește D<oa>mne sufletele celor ce s-au nevoit pentru sfintele tale bisearici și pentru pravoslavnic<a> credință sângele lor vărsară și sufletele lor pusără în războaie uciși și în tabere răniți; pre cei uciși cu arme prin cetăți și prin sate și pre cei arși cu focu și pre cei înecați în ape și în totu chipul au peritu, pre cei robiți și în temnițe în chin și întru amărăciunea robiei, de foame, de sete și de goliciune muriră spurcați neluându ispodanie¹⁴ nici prea curatele taini.

Pomenește D<oa>mne cu nespuse tocmealele tale, sufleteale căroră i-au rănit apa și mulțimea grindinii, zăpada și gerul cumplitu și vântul și pântul¹⁵ <sic !> i-au împresurat și cu rană purtăto<a>re de moarte au murit și de cutremurul pământului au căzut și s-au prăpădit și marea înfurtunându-să și pre arși de fulgere și de tunete uciși.

Pomenește D<oa>mne sufletele celor ce în călătorii pre mare și în ape s-au înneecat și în pustii au rătăcit în munți și în peșteri și în cră<pă>turile pământului, de sus din copaci au căzut și din râpe, din lucrarea vrășmașului și au murit.

Pomenește D<oa>mne sufletele acelora ce fiind cuprinși de frică cu mâinile sale s-au junghiat sau s-au sugrumat sau cu beția sau cu otravă sau uciși de cai sau de pizmă sunt uciși;

Pomenește D<oa>mne sufletele celor ce fiind întru clevetire și în urgii, în legătură și în temniță de mai marii lor și de foame, de seate și de toată nevoia cuprinși, moarte luară;

¹¹ =cuvânt ilizibil

¹² idem

¹³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vâlcea, colecția "Manuscrise", nr. 11. f. 7-8. Orig.

¹⁴ =spovedanie (de la slavonul "isповiedaniie")

¹⁵ pământul

Pomenește D<oa>mne sufletele celor osândiți la moarte după vină sau nevinovați, moarte de nevo<i>e luară;

Pomenește D<oa>mne sufletele celor uciși pre căi de tâlhari și de păgâni, de gadini <sic !>, de hieri și de pasări mâncați și de șerpi răniți;

Pomenește D<oa>mne sufletele tinerilor celor botezați, carii s-au născut din părinți pravoslav<n>ici și au murit;

Pomenește D<oa>mne sufletele tuturor pravoslavnicilor creștini, ale călugărilor și ale mireanilor și pre cei morți cu moarte năpraznică, bătrâni și tineri, Tu știi numele lor, Mântuitorule, cu trâmbița cea de pe urmă să-i înviezi și stării<?> cei de-a dreapta, să-i învrednicești și în sălașele dreptilor să-i săl<ă>șluiești;

Pomenește D<oa>mne sufletele celor ce au <i>eșit din viața aceasta și cu tot fealiul de moarte, au murit;

Că, Tu ești Învierea și Viața, și odihna celor ce au <i>eșit din lumea aceasta cu D<u>mnezeieștile Tale tocmeale, toți pravoslavnicii creștini X<ristoase> D<u>mnezeul nostru și Ție mărire înălțăm Părintelui și Fiiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în veacii veacilor. Amin.

Pomenește D<oa>mne sufletele răposăților, robilor Tăi și ro<a>belor tale, carii mai <î>nainte au răposat și cu D<u>mnezeiască mâna Ta pre cel zidit întâi, pre strămoșul nostru Adam și pre strămoșa noastră Eva și tot neamul ce s-au născut dintru ei și te-au cunoscut pre Tine, Făcătoriule și Ziditoriule, cel ce ești adevărat X<risto>s, D<u>mnezeul nostru, după voia Ta după leage și în leage și mai <î>nainte de leage și cu credință au mărit numele Tău sfânt și cuvios, al Părintelui și al Fiiului și al Sfântului Duh, ce iaste una Troiță¹⁶ pre toți carii s-au pristăvit întru buna credință și ce sînt pururea pomeniți robii Tăi.

Pomenește D<oa>mne sufletele Prea Sfințiților Patriarhi;

Pomenește D<oa>mne sufletele Prea Sfințiților Mitropoliți;

Pomenește D<oa>mne sufletele pravoslavnicilor împărați și împărătease și ale coconilor lor;

Pomenește D<oa>mne sufletele credincioșilor D<o>mni și D<oa>mne și ale coconilor lor

Pahomie monah Ilie Maria

1818.¹⁷

Aici să pomenesc pravoslavnicii Domni

Radu Voevod Negru
Matei Voevod Basarab
Manuil Voevod Ruset
Alicsandru Voevod Ipsilant
Nicolae Voevod Șuțu
Nicolae Voevod Mavroghen
Alicsandru Voevod Moruz

¹⁶ Treime

¹⁷ D.J.A.N.Vâlcea, colecția „manuscrite”, nr. 11, f. 9 – 10, v. orig.

Constandin Voevod Hangeliu¹⁸. Acest domn au scos vĂcĂritul ŝi i s-au tĂiat capul
În Bucureŝti din poruncĂ ÎnpĂrĂteascĂ: 1799.

Constandin Voevod Ipsilant

Ioan Voevod Caragea¹⁹

Aici sĂ pomenesc fericiŝii arhieriei

Grigorie	Arhiepiscop
Cosma	Arhiepiscop
Filaret	Arhiepiscop
Dosisei ²⁰	Arhiepiscop
Iosif	Episcop ²¹

Aici sĂ pomenesc ctitorii bisearicii cei vechi

Morŝii

Ioan	Voica	Varlaam	Monah
Stoica	Stanciul	Tudor	Ana
Enaiche	Ioan	Ioan	Ioan
Magdalina – Monahia			
Stanciul - Erei ²²			

ŝi cu tot neamul lor !²³

*Aici sĂ pomenesc ctitorii cari au prefĂcut aceastĂ D<u>mne<ze>iascĂ
bisearicĂ*

Vii		Morŝii	
Gheorghe	Simziiana	To<a>der	BrĂnduŝa
Ioan	Safta	Iacov	Maria
Constandin ²⁴	Iordache	Ioan	MihĂilĂ
Florea	Ioana	Radul	Ghincea
PĂtru	Ioan	Oniea	Constandin
Stanca ²⁵ ereiŝa	Constandina	CĂlina eriŝa ²⁶	Grigorie
Nicolae ²⁷	Andrica	Stanciul erei	Mihalcea
Ion ereu ²⁸	Nicolae	Ania ereiŝa	Domnica
Gheorghie erei	Oprea	Radul	ŝerban

¹⁸ Recte = Hangerli

¹⁹ D.J.A.N.VĂlcea, colecŝia „Manuscise”, nr. 11, f. 11-11, v. Orig.

10.Dositei

²¹ D.J.A.N. VĂlcea, colecŝia „Manuscise”, nr. 11, f. 12. Orig.

²² Ereu, iŝĂ = preot (easĂ)

²³ D.J.A.N. VĂlcea, „Manuscise”, nr. 11, f. 13, v. Orig.

²⁴ Sub acest cuvĂnt este menŝionat “ereu” (intervenŝie ulterioarĂ)

²⁵ În text: Sta<În>ca (intervenŝie ulterioar cu cernealĂ neagrĂ)

²⁶ Intervenŝie ulterioarĂ

²⁷ idem

²⁸ idem

Pătru	Magdalina ereița	Sîma	Constandin
Ioana	Ioana	Oprea	Constandin
Toma erei	Zmaranda	Ilina ereița	Tănasie
Mariia	Brîndușa	Nicolae	Rada
Ilina	Constandin ²⁹	Ilina	Toma
Ioan	Ion ³⁰	Ioan	Gheorghe
Toader	Stanca ³¹	Ioana	Ioana
Stanciul erodiacon	Mi<hăi?>lă ³²	Nicolae	So<a?>rra
Ioana erodiaconeasa	Ghiorghe ³³	Ioan	Florea
Constandin		Martin	Toader
Rusanda ³⁴		Andrei	Crăciuna
Matei ³⁵		Mariia	Maria
Ghiorghe ³⁶		Stanciul	Florea ³⁸
Paraschiv ³⁷		Gheorghie	Ghieorghe ³⁹
		Oprea erei	Drăghici ereu ⁴⁰
Și cu tot neamul lor.		Ilina	Căl(?) ⁴¹
		Mariia	Ghiorghe ⁴²
		Oprea	Ma<g>dalena ⁴³
		Ioana ereița	Florea ⁴⁴
		Radul	Sa<m>fira ⁴⁵
		Anca ⁴⁶	Sîma ⁴⁷
		Marin ⁴⁸	Ion ⁴⁹
		Constandin ⁵⁰	Ion ⁵¹

²⁹ idem

³⁰ idem

³¹ idem

³² idem

³³ idem

³⁴ idem

³⁵ idem

³⁶ idem

³⁷ idem

³⁸ idem

³⁹ idem

⁴⁰ idem

⁴¹ idem

⁴² idem

⁴³ idem

⁴⁴ idem

⁴⁵ idem

⁴⁶ idem

⁴⁷ idem

⁴⁸ idem

⁴⁹ idem

⁵⁰ idem

⁵¹D. J. A. N. Vâlcea, colecția „Manuscrite”, nr. 11, f. 14v – 15, Orig.

Pomelnicul

Dumnealui jupan Dumitru, sin Tudor Râmnicianul, acest iubitori de Dumnezeu negustori, au dat la lucru bisearicii 2 chile porumb, una chilă grâu și cinci veadre rachiu, cinci veadre vin și acest pomealnic cu toată cheltuiala lui, cu scris, cu tot; și, au mai dat și un rând de odăjdii.

Ca în veaci să se pomenească

Vii	Morții	
Gheorghie erei	Dumitru ⁵²	Inochentie monah
Dimitrie	Theodor	Climent erodiacon
Ștefan	Rada	Anca
Maria	Gheorghie	Radul
Iosif monah	Petra	Constandin
Păuna ereița	Cherața	Ioan
Ancuța	Maria	Gheorghie erei
Maria	Dimitrie	Ioan
Constandin	Zoița	Florea
Maria	Nicolae	Ilinca ereița
Ioan	Vladul	Ștefan
Ioan	Manda	Pârva
Constandin	Constandin	Constandin V.
Păuna	Elena	Maria
Maria		Ioan

Și cu tot neamul lor Și cu tot neamul lor.

Pomelnicul

Vii	Morții
Nicolae	Barbul erei
Nicolae	Oprea
Dumitru	Radul
Dumitru	Gheorghie
Dumitru	Nicolae
Voica	Grigorie erei
Ioan	Floarea ereița
Ancuța	Floarea
Mariia	Gheorghie
Năstase	

⁵² idem

Năstase
Jugrava
Parascheva
Maria
Constandin
Sandul
Maria
Gheorghie
Maria

Și cu tot neamul lor.

Și cu tot neamul lor

Zidarii ce au lucrat la Sf<înta> biserică.⁵³

Pomelnicul

Dumnealui Ștefan, sin Ilarion, carele au dat la această sf<întă> biserică un
castron de aramă cos<i>torit pentru sfeștanie.

Ilarion monah	Ștefan	Marica
Ilina Maria	Mihai	

Și cu tot neamul lor.⁵⁴

⁵³ D.J.A.N. Vâlcea, colecția, Manuscrise, nr. 11, f. 18 v. – 19. Orig.

⁵⁴ D. J.A.N. Vâlcea, colecția „Manuscrise”, nr. 11, f. 19v. Orig.

